

„Slávna“ revolúcia v Španielsku

V rokoch 1843 – 1868 vládla v Španielsku Izabela II. z bourbonskej dynastie. Jej dlhé a mierové panovanie umožnilo nepretržitý hospodársky vzostup poznačený najmä budovaním infraštruktúry a príchodom zahraničných investícií. Napriek tomu Španielsko ostávalo politicky aj hospodársky druhoradou veľmocou, ktorá nemohla sama ovplyvňovať vlastné postavenie v systéme medzinárodných vzťahov a ktorej postavenie záviselo od dodržiavania zásad stanovených Viedenským kongresom. Zo sociálneho a politického hľadiska nastalo obdobie, kedy prevahu postupne (v Španielsku neprebehla revolúcia 1848 – 1849) získali stredné vrstvy a buržoázia. Tieto zložky spoločnosti ale neboli tak rozvinuté a početné ako vo vyspelejších krajinách Európy, preto sa museli opierať o armádu. Do popredia vystúpili dve sociálne i názorovo odlišné politické skupiny. Na jednej strane to bola buržoázia a vyššia stredná vrstva (statkári, továrnici, slobodné povolania, dôstojníci). Ti sa združovali v strane umiernených. Ideológiou umiernených bol tzv. doktrinalizmus, ktorý sa prejavoval ako snaha skĺbiť niektoré výdobytky liberalizmu s tradíciou. V praxi sa doktrinalizmus vyznačoval prioritizovaním panovníka a kortesov, centralizmom a volebným právom, ktoré bolo obmedzené majetkovým alebo vzdelanostným cenzom. Nižšia stredná vrstva (obchodníci, remeselníci, úradníci, poddôstojníci) utvorila sociálnu základňu strany progresistov. Program progresistov sa často menil, pretože sa riadil „vôľou ľudu“; kopíroval záujmy a túžby chudobnejšieho mestského obyvateľstva. Od progresistov sa postupne oddelili demokrati, ktorí požadovali všeobecné hlasovacie právo a ktorých časť sa dopracovala na republikánske pozície. S výnimkou dvoch rokov vládli počas panovania Izabely II. umiernení. Progresisti boli zas hybnou silou revolučných udalostí v rokoch 1868 – 1874. Osobitnú a dôležitú skupinu, ktorá sa začala zapájať do politického života, tvorili roľníci. Pre túto najpočetnejšiu a heterogénnu skupinu španielskeho obyvateľstva neznamenal občianske práva a slobody veľa. Omnoho dôležitejšia bola pre nich požiadavka rozdelenia pôdy.

Obdobie revolučných rokov 1868 – 1874 je jedným z najdôležitejších v španielskych novovekých dejinách. Revolúcia bojovala za ideály modernej spoločnosti – všeobecné volebné právo, demokratizáciu života, právo na sebaurčenie atď. Tie sa ale nepodarilo v plnej miere presadiť, pretože v danej dobe jestvoval príliš veľký rozpor medzi politickými predstavami a každodennou španielskou spoločensko-ekonomickou realitou.

Hnacím motorom revolúcie boli štyri politické zoskupenia. Prvým bola nižšia stredná mestská vrstva, u ktorej prežíval progresizmus. Druhým sa stalo federalistické demokratické hnutie, sústreďujúce sa v katalánskej Barcelone. Tretiu skupinu tvorila intelektuálna elita nazvaná „generácia 1868“. Posledné zoskupenie bolo koalíciou politických strán progresistov a demokratov (spojených v roku 1867 paktom v Ostende), ku ktorým sa pridali liberáli. Práve toto zoskupenie revolúciu pripravilo a bolo jej patrónom. Údernou politickou silou revolúcie boli predovšetkým demokrati, ktorí dokázali zapojiť do diania intelektuálov a skĺbiť ich názory s požiadavkami ľudových vrstiev.

Španielska historiografia rozdeľuje dianie revolučných rokov na 4 etapy. Prvá etapa začala 18. septembrom 1868, kedy vypuklo povstanie vojenského námorníctva v Cádize, a zahŕňa úvodné mesiace revolúcie do zasadania ústavodarných kortesov. Do čela povstalcov sa postavil progresista generál Juan Prim. Počas niekoľkých dní sa nepokoje rozšírili najprv po stredomorskom pobreží (najväčší impulz dala revolúcii situácia v Barcelone) a následne po celej krajine. Izabela II. utiekla do Francúzska. Politická moc v krajine bola najprv v rukách madridskej Revolučnej junty, ktorá v októbri 1868 poverila zostavením dočasnej vlády andalúzskeho generála, predstaviteľa liberálov Francisca Serrana (Prim sa stal ministrom vojny). Dočasná vláda vydala viacero dekrétov, ktorými podporila hlavné programové body revolúcie, a vyhlásila všeobecné voľby do kortesov. Kým počiatok revolúcie prebiehal v atmosfére revolučnej eufórie, záverečné týždne roku 1868 sa niesli v znamení rozporov medzi monarchistami a republikánmi a tiež v znamení správ o vzbure na Kube, ktorá bola reakciou na koloniálnu politiku izabelských vlád.

Zasadaním ústavodarných kortesov vo februári 1869 začala druhá etapa revolúcie. Vo voľbách získali väčšinu monarchistické strany presadzujúce centralizmus, z nich najviac poslancov mali progresisti. Zostavením vlády bol opäť poverený Serrano. V lete 1869 kortesy prijali novú ústavu, ktorá zakotvila konštitučnú monarchiu s dvojkomorovým parlamentom, striktne vymedzila právomoci panovníka, zaručovala občianske slobody a prvýkrát v dejinách Španielska aj slobodu vyznania. Ústava však nespĺnila očakávania más súvisiace s odvodmi a spotrebnou daňou, čo využili federalistickí republikáni na vyvolanie nepokojov. Po ich potlačení ustanovili kortesy Serrana za regenta a vytvorením novej vlády bol poverený Prim. Po zosadení dynastie Bourbonovcov bolo potrebné nájsť nového panovníka. Keďže kandidátov nebolo veľa a všetky záujmové skupiny tvrdo presadzovali svojho, stala sa táto otázka predmetom sporov, ktoré nevyhnutne presahovali rámec Španielska. Problém výberu kandidáta na španielsky trón narušil dokonca základy veľmocenskej rovnováhy v Európe. Kandidatúra Leopolda von Hohenzollern-Sigmaringen sa stala podnetom prusko-francúzskej vojny, ktorá viedla k zjednoteniu Nemecka. Napokon sa ako najvhodnejší kandidát ukázal Amadeus Savojský, syn talianskeho kráľa Viktora Emanuela II. Hoci bol pre veľmoci prijateľný, v samotnom Španielsku mal neľahkú pozíciu. Krátko pred jeho príchodom do Madridu bol zavraždený Prim, ktorý viedol všetky rokovania. Proti nemu sa hneď postavili republikáni, karlisti a alfonzisti. Amadeus sa mohol opierať len o obmedzenú skupinu prívržencov, musel sa vyrovnáť s kubánskou vzburou a navyše v Španielsku ešte začala občianska vojna, keď v apríli 1872 prepukla v Baskicku, Navarre a horských oblastiach Katalánska ďalšia karlistická vojna. Táto neľahká situácia ho doviedla až k abdikácii.

11. 2. 1873 vyhlásil senát i kongres republiku, čím začala tretia etapa revolúcie. Predsedom výkonného výboru, čo bol najvyšší orgán republiky, sa stal katalánsky republikán Estanislao Figueras. Do republiky sa preniesli všetky jestvujúce vnútorné problémy a zahraničnopolitické komplikácie. K nim sa pridružili spory o formu, najmä či má byť republika jednotnou alebo federatívnou, prípadne ako previesť federalizáciu krajiny. Po

májových voľbách bola vyhlásená federatívna republika a zostavením vlády bol poverený Francisco Pi y Margall, ktorý presadzoval program postupnej federalizácie cestou ústavných krokov (t. j. federalizáciu zhora od vlády ku kantonom), ale aj odľuku štátu a cirkvi, bezplatné školstvo, zrušenie otroctva na Kube. Po voľbách sa začalo pracovať na novej ústave. Jej návrh bol pripravený, nikdy však nevstúpil do platnosti. Predstavovala prvý pokus postaviť Španielsko na federatívne základy. Paradoxne ústava neprešla pre odpor kantonalistov, prívržencov okamžitej federalizácie zdola, od kantonov, bez čakania na prijatie príslušných zákonov. Kantonálne povstania a prebiehajúca karlistická vojna na severe boli ťažkou skúškou pre mladý režim, ktorého armáda bola navyše oslabená niektorými demokratizačnými opatreniami. Pi y Margall bol odvolaný, v celom výkonnom výbore republiky nastal presun doprava a orientácia na spoluprácu s predstaviteľmi armády. Tí boli poverení potlačiť nepokoje, postupne ale vzali celé politické dianie do svojich rúk. Kým padla posledná bašta povstalcov Cartagena, generál Manuel Pavía uskutočnil 2. 1. 1874 v snahe nastoliť poriadok štátny prevrat.

Záverečnú fázu revolúcie predstavuje republika roku 1874, teda po Paviovom prevrate. Pavía sa obával, že parlamentná porážka predsedu výkonného výboru Emilia Castelara by mohla zmariť stabilizáciu režimu, preto v čase voľby jeho nástupcu obsadil kortesy. Predsedníctvo bolo čoskoro zverené generálovi Serranovi, ktorý mal vládnuť pomocou diktátorských právomocí. Opierať sa mohol predovšetkým o koalíciu radikálov, konzervatívov a unitárskych republikánov. Sľúbil zavedenie republikánskej podoby konštitúcie z roku 1869. Ťažisko diania počas posledných mesiacov republiky sa prenieslo na sever krajiny, kde pokračovala karlistická vojna. Tá napriek niekoľkým vojenským úspechom neprekročila hranice Baskicka a Navarry. Dôležité však je, že práve generáli bojujúci proti karlistom pripravili reštauráciu Bourbonovcov. 29. 12. 1874 generál Arsenio Martínez Campos prehlásil pred svojím vojskom za kráľa Alfonza XII., syna kráľovnej Izabely II. Bolo to výsledkom túžby po poriadku a stabilite doktrinálnej monarchie po šiestich nepokojných rokoch.